

Мислење на Институтот за европска политика за Нацрт-стратегијата за реформа на правосудниот сектор

Институтот за европска политика (ЕПИ) на 11 август 2017 година испрати мислење до работната група во Министерството за правда, надлежна за ревидирање на Стратегијата за реформа на правосудниот сектор, во врска со Нацрт-стратегијата за правосудниот сектор. Во согласност со структурата на Нацрт-стратегијата, ЕПИ во одделните области внесе анализа на состојбата и наоди, како и конкретни препораки за надминување на проблемите.

Во продолжение е придонесот на ЕПИ кон Нацрт-стратегијата за правосудниот сектор.

1 СТРАТЕШКИ ЦЕЛИ НА РЕФОРМАТА НА ПРАВОСУДСТВОТО

1.1 НЕЗАВИСНОСТ НА СУДСТВОТО

1.1.1 Назначување и унапредување на судии

Досегашната практика на избор и унапредување на судии и претседатели на судии не обезбедува независност на судството. Не се спроведуваат приоритетите што се однесуваат на деполитизација на назначувањето и унапредувањето на судии, оценувањето, дисциплинските постапки и разрешувањето. Улогата на Судскиот совет и Советот на јавни обвинители е доведена во прашање во поглед на обезбедување на независност на судството.¹ Назначувањето на 60 јавни обвинители, врз основа на правен исклучок од утврдените критериуми, заедно со скандалот со фалсификуваните

¹ Извештај во сенка за Поглавје 23, Мрежа 23 – Скопје, мај 2016 год
http://epi.org.mk/docs/Izvestaj_mk.pdf

сертификати на кандидатите за јавни обвинители, се показатели за примена на политички инженеринг во назначувањето на јавни обвинители.²

Препораки:

А. Да се преиспита моделот на избор и членување во Судскиот совет

Во оваа насока, да се разгледаат опциите (веќе предложени во судската јавност) судиите од составот на Судскиот совет да не бидат целосно ангажирани професионално во судскиот совет, туку да ја вршат и својата судиска функција, така што не би се одвојувале од својата професија.

Изборот на членови на Судскиот совет од редот на “истакнатите правници” треба да се подложи на построги критериуми – формално дефинирани, но и преку механизми на верификација од страна на пошироката јавност.

Судскиот совет на РМ мора да се отвори кон стручната јавност и јавно да ги објавува сите стратешки одлуки и внатрешни акти поврзани со независноста и непристрасноста на судството.

Б. Да се преиспита изборот и напредувањето на судии

Изборот и назначувањето судии и претседатели на судови, без притоа да бидат исполнети условите, придонесува кон перцепција за зголемена политизација, како и за понатамошна недоверба кон оваа институција како кај судиите, така и кај пошироката јавност. Изборот треба да биде транспарентен и предмет на јавен надзор со цел запазување на начелата на професионалност и одговорност. Треба да се обезбеди право на приговор на судиите кои не се избрани/унапредени и да се воспостави соодветна транспарентна постапка за решавање по ваквите приговори.

Исклучително квантитативното оценување на судиите како предуслов за унапредување на судиите треба да се преиспита, како и системот на бодирање на предметите, кој, според расправите со претставници на судската професија, не обезбедува еднаквост на судиите од различни оддели во можностите за унапредување.

Треба сеопфатно да се евалуира досегашната практика на избор на кандидати за судии и јавни обвинители преку Академијата за судии и јавни обвинители. При тоа, да се разоткријат криминалните случаи како оној со фалсификуваните дипломи на кандидатите за јавни обвинители и да се утврди одговорноста, со цел да се спречат такви случаи во иднина.

Треба да се спроведе истрага за политичкото мешање во судството, разоткриено преку прислушкувањето, да се утврди одговорноста и да се казнат одговорните, со цел да се намалат последиците за судството и да спречат можни идни такви дејствија.

² Извештајот на Прибе две години подоцна: нова влада и нови можности за решавање на стари проблеми, ЕПИ, јуни 2016, стр. 2

http://epi.org.mk/docs/1.%20Izvestajot%20na%20Pribe%20dve%20godini%20potoa_MK.pdf

1.1.2 Закон за одмерување на видот и висината на казната

Законот за одредување на видот и одредување на висината на казната во голема мерка се смета за уште едно ограничување на автономната независност на судството.³ Од анализираниите случаи, Анализата на примената на ЗОВОК изведува повеќе заклучоци: зачестено признание на главна расправа; зачестена примена на постапки за издавање казнен налог; поблага санкција за потешки кривични дела; построга санкција за полесни кривични дела; воедначеноста не е постигната.⁴

Препорака: Укинување на Законот за одредување на видот и одредување на висината на казната.

1.1.3 Нарушен интегритет на професијата судија

Препораки: Да се предвидат дополнителни законски гаранции и механизми за заштита на независноста и јакнење на интегритетот на судиите, како и мерки на поддршка на професионалното здружување и заеднички активности на судиите за промоција на интегритетот на судската професија.

1.1.4 Мобилност на судии во судски совети

Актуелна состојба покажува манипулирање на можностите за мобилност на судиите за составување “политички подобни судии-совети”.

Препораки: Да се испитаат сите случаи на мобилност на судиите, особено во предметите покренати од СЈО и да се утврдат можните злоупотреби и одговорност; да се утврдат и отстранат можните пропусти во законските решенија кои овозможуваат манипулација со мобилноста на судиите за остварување влијание врз одредени предмети.

1.2 НЕПРИСТРАСНА И КВАЛИТЕТНА ПРАВДА

1.2.1 Мерка притвор

Мерката притвор во одредени случаи се употребува како казна или како средство за заплашување. Притворот како мерка трае премногу долго а алтернативните мерки не се

³ Извештајот на Прибе две години подоцна: нова влада и нови можности за решавање на стари проблеми, ЕПИ, јуни 2016, стр. 2

http://epi.org.mk/docs/1.%20Izvestajot%20na%20Pribe%20dve%20godini%20potoa_MK.pdf

⁴ Анализа на примената на Законот за одредување на видот и одредување на висината на казната, Совет за превенција против малолетничка деликвенција, јули 2017

http://www.merc.org.mk/Files/Write/00001/Files/Network23/studies/Analiza_Primena-na-ZOVOVK_SPPMD-Juni-2017.pdf

користат доволно.⁵ Постои пренатрупаност во притворските одделенија а условите во нив се нечовечки и нехумани.⁶

Препораки: Судиите кои решаваат за определување на мерката притвор или нејзино продолжување, во случаи на полесни кривични дела да го земат во предвид фактот дека се работи за полесно кривично дело за кое не треба да се изрекува оваа мерка, особено кога се работи за млади лица кои прв пат се сторители на кривични дела. Условите во притворските одделенија да се подобрат а согласно Законот за кривична постапка и меѓународни стандарди, да им се обезбедат минималните права на притворениците.

1.2.2 АКМИС систем

Постои загриженост во однос на манипулацијата со системот на распоредување на предметите (АКМИС), нотирана воедно во Извештајот на Прибе.⁷

Препораки: Да се истражат наводите за манипулации со АКМИС системот. Судскиот совет на РМ на транспарентен начин да воспостави постапки за редовна контрола на системот за доделување предмети.

1.3 ОДГОВОРНОСТ

1.3.1 Совет за утврдување на факти

Советот за утврдување на факти и покренување на постапка за утврдување на одговорност се смета за контроверзно решение, основано спротивно на препораките на граѓанскиот сектор и Венецијанската комисија. Постапката за утврдување на одговорност на судија е непотребно комплицирана и остава можност за злоупотреби.⁸

Препораки: Укинување на Советот за утврдување на факти и покренување на постапка за утврдување на одговорност. Определување на надлежностите на Судскиот совет на РМ да води постапка за одговорност на судиите, со обезбедување на неопходните гаранции во постапката согласно меѓународните стандарди и препораките од извештајот на Греко и Венецијанската комисија.

⁵ Извештај во сенка за Поглавје 23, Мрежа 23 – Скопје, мај 2016 год
http://epi.org.mk/docs/Izvestaj_mk.pdf

⁶ Правосудство и темелните права во Република Македонија, Мрежа 23, 2015 год.
http://epi.org.mk/docs/Analiza_Mreza.pdf

⁷ Извештајот на Прибе две години подоцна: нова влада и нови можности за решавање на стари проблеми, ЕПИ, јуни 2016, стр. 2
http://epi.org.mk/docs/1.%20Izvestajot%20na%20Pribe%20dve%20godini%20potoa_MK.pdf

⁸ Ibid

1.3.2 Систем на оценување на судии

Системот на оценување на судиите става фокус на квантитативните критериуми наместо на основните компетенции на судиите. Прописите оставаат можност судијата да биде санкциониран врз основа на бројот на одлуки кои се променети од повисокиот суд.⁹

Препораки: Дефинирање на квалитативни критериуми за оценување на работата на судиите, без натамошна формализација на условите за избор.

1.3.3 Разрешување од функција

Нестручното и несовесно вршење на функцијата како основа за разрешување може да биде широко толкувано.¹⁰

Препорака: Прецизно дефинирање на основите за разрешување на судиите.

1.4 СТРУЧНОСТ

1.4.1 Услови за избор на претседател на суд

Условите за избор на претседател на суд не овозможуваат соодветно оценување на способностите за раководење на кандидатите за претседател на суд, како и земање предвид на нивниот интегритет како предуслов за гарантирање на независноста на судот¹¹

Препорака: Дополнување на условите за избор на претседател на суд со критериуми за способности за раководење и ниво на интегритет.

1.4.2 Висина на плати

Состојбата со судската администрација и во поглед на стручноста и во поглед на платите, беше драстично влошена во изминативе десетинга години.

Препораки: Да се преиспита поставувањето на лица преку мобилност во судската администрација без соодветни квалификации; да се воспостават строги критериуми за судски администратори: да се воведат задолжителни обуки за судската администрација и да се остручат и промовираат обучувачи од редот на искусните судски администратори со стручно знаење и интегритет; да се преиспитаат законските решенија за платите на судската администрација.

⁹ Правдата во Република Македонија низ призмата на Стратегијата на ЈИЕ 2020 – поглед на граѓанскиот сектор, *Институт за европска политика, Скопје, декември 2016*, стр 8
http://epi.org.mk/docs/Mkd-%20Policy%20Brief_JIE%202020.pdf

¹⁰ Ibid

¹¹ Ibid

1.5 ЕФИКАСНОСТ

Извршувањето на одлуките во граѓанската и управната сфера е сложено и скапо, а извршувањето кај кривичните случаи е послабо поради несоодветните услови во затворите и отсуството на капацитет на судството да ги води постапките во целост.

1.6 ТРАНСПАРЕНТНОСТ

1.6.1 Доверба кон судството

Довербата на граѓаните кон судството е ниска.¹²

Препораки: Потребно е судството да се отвори кон јавноста, преку спроведување на единствена комуникациска стратегија, преку која ќе се промовира достоинството и интегритетот на судската функција, вклучително преку достапност на судиите за јавноста. Покрај тоа, судиите треба да се отворат за редовни и отворени и принципиелни дискусии за судската практика со граѓанскиот сектор, особено научната јавност.

Натаму, неопходно е судовите да обезбедат подеднаков и лесен пристап на граѓаните до сите услуги кои ги даваат судовите. Потребно е да се спроведуваат редовни истражувања за ниво на задоволство на граѓаните од судството.

1.6.2 Пристап до податоци

Интернет пристапот кон правото и судската практика во принцип е достапен, но е непостојан во практиката. Судската статистичка методологија која беше претставена од Министерството за правда во 2011 се уште не е имплементирана.¹³

Препораки: Темелна имплементација на статистичката методологија и подобрување на функционалноста на веб страните.

1.6.3 Детални препораки за транспарентност и отвореност

Два од приоритетите нагласени со Итните реформски приоритети кои се однесуваат на правосудството се токму во насока на зајакнување на транспарентноста во судството и тоа подобрени комуникациски стратегии преку кои Судскиот совет и највисоките судови ќе застанат во заштита на независноста на судството, како и објава на сите судски пресуди во јасни рокови определни со закон (со обезбедени можности за целосно пребарување и олеснет пристап).¹⁴ Последниот извештај на ЕК за Македонија

¹² Истражување на јавното мислење, Мрежа 23+, мај 2017

<http://epi.org.mk/docs/Istrazuvanje%20na%20javno%20mislenie%20-%20poglavje23%20celosno.pdf>

¹³ Правдата во Република Македонија низ призмата на Стратегијата на ЈИЕ 2020 – поглед на граѓанскиот сектор, *Институт за европска политика, Скопје, декември 2016*, стр 8

http://epi.org.mk/docs/Mkd-%20Policy%20Brief_JIE%202020.pdf

¹⁴ Recommendations of the Senior Experts' Group on systemic Rule of Law issues relating to the communications interception revealed in Spring 2015 (познат како Извештај на Прибе), стр.12 и Итни реформски приоритети, јуни 2015 година, стр.2 https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/sites/near/files/news_corner/news/news-files/20150619_recommendations_of_the_senior_experts_group.pdf

упатува на доследно почитување на Итните реформски приоритети во делот на интернет пристапот до судската пракса и можноста за пребарување.¹⁵

Потребата од унапредување на транспарентноста во судството е нагласена и во Коментарот на Бангалорските принципи за судско постапување, во кои се даваат насоки кои преку разни механизми треба да бидат имплементирани во националните законодавства.¹⁶

Препораки: Насоките во прилог се дел од краткиот документ за јавна политика, насловен „Транспарентност и отвореност: Предизвик за осовременување на судскиот систем во Република Македонија“, Д-р Љубица Караманди, Мрежа 23.¹⁷

- Примена на стратешки пристап во судството за односи со јавноста, во чија подготовка ќе учествуваат сите релевантни чинители (Судски совет, судови, Министерство за правда, Здружение на судии, адвокати, новинари и др.), со што ќе се утврдат правила за односи со граѓаните, невалдините организации и медиумите;
- Судскиот совет и Врховниот суд да обезбедат судството транспарентно и отворено да зборува во јавноста во еден глас, притоа штитејќи ја судската независност, а воедно да се практикува одржување на редовни форуми и состаноци со граѓанското општество и новинарите;

А. Судовите, Судскиот совет, Академијата за судии и јавни обвинители, новинарски здруженија:

- Да преземат повеќе практични мерки (редовни обуки за транспарентност и на судството и судските службеници, но и на новинарите и медиумските работници, организирање на отворени денови за судството, овозможување посети на организирани групи, посебни материјали за средношколци и студенти и сл.);
- Да преземат мерки за обезбедување на услови за јавни судења: соодветни просторни услови, пристап до судовите и судниците за лицата со телесна попреченост, информирање на јавноста за можноста за учество на јавни судења, обука на судската полиција и сл.

Б. Министерство за правда, Собрание, судовите:

- Да преиспитаат дали „деловната тајна“ треба да остане основ за исклучување на јавноста во кривичната постапка;
- Да преиспитаат дали „неодржувањето на редот“ може да остане основ за исклучување на јавноста во парничната постапка;

¹⁵ Европска комисија, *Извештај за Република Македонија за 2016 година*, ноември 2016 година, стр. 14 https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/sites/near/files/pdf/key_documents/2016/20161109_report_the_former_yugoslav_republic_of_macedonia.pdf

¹⁶ Коментар на Бангалорските принципи за судско постапување, достапно на https://www.unodc.org/documents/corruption/publications_unodc_commentary-e.pdf

¹⁷ Насоките во прилог се дел од краткиот документ за јавна политика, насловен „Транспарентност и отвореност: Предизвик за осовременување на судскиот систем во Република Македонија“, Д-р Љубица Караманди, Мрежа 23, август 2017 (сè уште не е објавен), достапен на ваше барање.

- Да преиспитаат одредбата за достапност на пресудите од член 126 од ЗКП, односно да се овозможи и пресуди во случаи каде е исклучена јавноста да бидат достапни со ограничено или без образложение;
- Да предвидат во ЗКП задолжително известување на јавноста кога е распишана потерница во одредени случаи, како на пр. носители на јавни функции;
- Да донесат измени согласно кои определувањето на нивоата и пристапот до судската праска да биде акт донесен на општа седница на Врховниот суд на РМ, а по поединечните барања да одлучува одреден совет на Врховниот суд;
- Да го изменат член 13 од ЗУДПС во смисла правото на добивање на пресуда да биде врзано за јавно изречената пресуда, а не со нејзиното објавување на веб страната;
- Да го изменат Упатството за начинот на објавување и пребарување на судските одлуки на веб страницата на судот со цел органите на државна управа и јавните институции да не се анонимизираат, односно тоа да е само во случаите кога се работи за државна тајна;
- Да го преиспитаат начинот на објава на пресудите, односно дали за одредени предмети да се објавуваат само кратки резимеа, а заинтересираната јавност слободно да може да добие копија од целата одлука;
- Да донесат нормативни измени со што ќе се прошири кругот на лица кои имаат пристап до списите на архивираните предмети;
- Да го дополнат Судскиот деловник со одредби кои податоци задолжително треба да се објавуваат на судските портали, а истото потребно заради воедначување на содржините на порталите на секој од судовите. При ова да се предвиди задолжително да се предвиди објавување на податоци за финансиското работење на судовите и годишниот финансиски извештај;
- Да го дополнат Судскиот деловник со одредби кои предвидуваат организација и содржина на посета на организирани групи на судовите. Така, ќе се овозможи посетителите да се запознаат со движењето на предметите низ судот, процесите и начинот на анализа, процесирање на предметите, како и донесување на судските одлуките и роковите предвидени за тоа, физички и вируелно за сите инстанци на судови;
- Да го дополнат Судскиот деловник со што ќе се утврди обврската на судиите за континуирано и навремено доставување податоци на портпаролот на судот и канцеларијата за односи со јавноста која работи со овластување на претседателот на судот;
- Да го дополнат Судскиот деловник така што пошироко и попрецизно ќе се утврди работата на канцеларијата за односи со јавност;
- Да го дополнат Судскиот деловник на начин што ќе се предвидат стандардни извештаи за следење на спроведувањето на ЗУДПС;
- Да го изменат решението од Судскиот деловник за причините за одбивање на давање дозвола за снимање, односно истите да се сведат на минимум и да не се дава простор за субјективна оценка;
- Да предвидат правила во Судскиот деловник за користење на мобилни телефони, компјутери и друга опрема која може да снима во судница, а особено ако треба да важат порестриктивни правила за Основниот суд Скопје 1 Скопје.

В. Судовите:

- Да дозволат учество на научна и стручна јавност на расправи каде е исклучена јавноста, согласно закон;
- Да ја почитуваат обврската за задолжително објавување на местото, времето и судницата на одржување на судењата;
- Именуваните лица за односи со јавност во судовите да одржуваат меѓусебни редовни средби на годишно ниво со што би се размениле искуствата во работата;
- Одобренијата за снимање во судници да се почитуваат во целост, а и да се преиспита решението за согласност на странките за снимање во парничната постапка;

1.7 ПРИСТАП ДО ПРАВДАТА: БЕСПЛАТНА ПРАВНА ПОМОШ

1.7.1 Известување за правото на бесплатна правна помош

Македонското законодавство не предвидува осомничените и обвинети лица да бидат известени за правото на бесплатна правна помош и условите под кои таа може да се добие, ниту пак, постои изречна одредба преку која полицијата би имала обврска лицата што се лишени од слобода да бидат известени за правото на толкувач и преведувач. Не постои ниту одредба преку која се утврдува дека полицијата и другите правосудни органи треба да имаат предвид за каква било посебна потреба на ранливите лица што се осомничени и обвинети. Во практиката, судовите не обезбедуваат информации за наведените права, ниту усно, ниту писмено.¹⁸

Препораки: Потребно е усвојување на законски одредби преку кои осомничените и обвинети лица ќе бидат известени за правото на бесплатна правна помош и условите под кои таа може да се добие, како и утврдување на обврска лицата што се лишени од слобода да бидат известени за правото на толкувач и преведувач за време на полициската постапка.

Потребно е и усвојување на одредба преку која би било утврдено дека полицијата и другите правосудни органи треба да имаат предвид за каква било посебна потреба на ранливите лица што се осомничени или обвинети. За имплементирање на оваа препорака во практиката препорачливо е во просториите на полицијата и правосудните органи да постојат брошури на неколку светски јазици преку кои обвинетите би можеле да се запознаат со ова право. Законот за бесплатна правна помош да се измени на начин што ќе се олеснат критериумите за стекнување на ова право.

1.7.2 Зголемување на обемот на бесплатна правна помош

Законот за бесплатна правна помош не ги опфаќа сите сиромашни лица и не овозможува еднаков пристап до правдата за социјално загрозените граѓани. Дискриминацијата не е предвидена како област за која може да биде дозволена бесплатната правна помош.¹⁹

¹⁸ Правосудство и темелните права во Република Македонија, Мрежа 23, 2015 год
http://epi.org.mk/docs/Analiza_Mreza.pdf

¹⁹ Ibid

2 ПРАВОСУДНИ ИНСТИТУЦИИ, ДРУГИ ИНСТИТУЦИИ ВО ФУНКЦИЈА НА ПРАВОСУДНИОТ СЕКТОР

2.1 АКАДЕМИЈА ЗА СУДИИ И ЈАВНИ ОБВИНИТЕЛИ

Во програмите за обука на Академијата на судии и јавни обвинители не е вметната и задолжителна обука за правото на толкување и преведување во кривичната постапка со што од судиите и обвинителите не може да се очекува да имаат соодветни предзнаења за особеностите при комуникација со помош на толкувач.²⁰

Препораки: Во програмите на АСЈО да се вметне модул за задолжителна обука за правото на толкување и преведување во кривичната постапка преку кој судиите и јавните обвинители ќе се стекнат со соодветни знаења за особеностите при комуникација со помош на толкувач.

²⁰ Правосудство и темелните права во Република Македонија, Мрежа 23, 2015 год
http://epi.org.mk/docs/Analiza_Mreza.pdf

3 ДРЖАВНИ ОРГАНИ, УСТАНОВИ, ПРОФЕСИОНАЛНИ ЗДРУЖЕНИЈА И ГРАЃАНСКИ ОРГАНИЗАЦИИ ВО ФУНКЦИЈА НА ПРАВОСУДНИОТ СЕКТОР

3.1 СОБРАНИЕ НА РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА

Јакнење на улогата на Собранието на РМ во надзорот на независните органи – започнување на пракса на собраниски расправи за претставниците на Судскиот совет и Советот на јавни обвинители.²¹

3.2 КОМОРА НА ИЗВРШИТЕЛИ НА РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА

Комората на извршители да објавува јавно информации поврзани со ефикасноста на прекуграничното извршување во Република Македонија.²²

3.3 КОМОРА НА МЕДИЈАТОРИ НА РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА

Потребно е да се поддржи функционирањето на новоформираната Комора на медијатори, согласно Законот.²³

²¹ Извештајот на Прибе две години подоцна: нова влада и нови можности за решавање на стари проблеми, ЕПИ, јуни 2016, стр. 3

http://epi.org.mk/docs/1.%20Izvestajot%20na%20Pribe%20dve%20godini%20potoa_MK.pdf

²² Правдата во Република Македонија низ призмата на Стратегијата на ЈИЕ 2020 – поглед на граѓанскиот сектор, стр. 10-11, *Институт за европска политика, Скопје декември 2016*

http://epi.org.mk/docs/Mkd-%20Policy%20Brief_JIE%202020.pdf

²³ Тематски извештај од проектот „Следење на владеењето во областа на правдата (JuDGMeNT)“ Поддршка на АРС: Подобрување на законската рамка за алтернативното решавање на спорови и овозможување на правна и институционална соработка со судскиот систем и системот за извршување, види на: Скопје, декември 2017, стр.11-12

[http://epi.org.mk/docs/\(%D0%90%D0%A0%D0%A1\)%D0%BC%D0%BE%D0%BD%D0%B8%D1%82%D0%BE%D1%80%D0%B8%D0%BD%D0%B3%D0%B8%D0%B7%D0%B2%D0%B5%D1%88%D1%82%D0%B0%D1%98.pdf](http://epi.org.mk/docs/(%D0%90%D0%A0%D0%A1)%D0%BC%D0%BE%D0%BD%D0%B8%D1%82%D0%BE%D1%80%D0%B8%D0%BD%D0%B3%D0%B8%D0%B7%D0%B2%D0%B5%D1%88%D1%82%D0%B0%D1%98.pdf)

4 РЕФОРМИ ВО ПОСЕБНИ ОБЛАСТИ

4.1 КАЗНЕНО ПРАВНА ОБЛАСТ

А. Актуелна состојба: Полицијата и обвинителството немаат обврска на осомничените или обвинети лица навремено и на писмено да им вратат „Писмо на правата“ пред првото испитување, како што предвидува Директивата 2012/13/EU.²⁴

А. **Препораки:** Во македонското законодавство потребно е да се воведат институтот „Писмо за правата“ што на осомничените и обвинети лица ќе им биде вратено на писмено, навремено, на едноставен јазик и разбирлив јазик, по што ќе им се даде можност да го прочитаат или зачуваат кај себе за време на нивното лишување од слобода. Покрај известување за основните права, писмото треба да содржи и информација за максималниот број часови или денови за време на кои осомниченото или обвинето лице може да биде лишено од слобода пред да биде изведено пред суд, за можноста да се оспори законитоста на апсењето, начинот на преиспитување на приведувањето, односно притворањето и можноста за поднесување барање за условно ослободување.

Б. Актуелна состојба: Во македонското законодавство не постои изречна одредба преку која би и било наложено на полицијата на лицето кое е уапсено или притворено да му обезбедат пристап до списите што се сметаат суштествени за ефективно оспорување на законитоста на апсењето или притворањето.²⁵

Б. **Препораки:** Потребно е усвојување одредба во националното законодавство преку која полицијата би била обврзана на лицето кое е уапсено или притворено да му обезбедат пристап до списите што се сметаат суштествени за ефективно оспорување на законитоста на апсењето или притворањето.

В. Актуелна состојба: Во националното законодавство не постои изречна одредба преку која би било предвидено дека правото на пристап до адвокат се однесува и на лицата што не се осомничени или обвинети, но во текот на постапката на испитувањето од страна на полицијата ќе се стекнат со таков статус, во смисла на Директивата 2013/48/EU. Дополнително, не е предвиден посебен однос кон потребите на ранливите осомничени и обвинети при остварување на правата гарантирани со директивата.²⁶

В. **Препораки:** Потребно е усвојување одредба во националното законодавство преку која правото на пристап до адвокат ќе се однесува и на лицата што не се осомничени или не се обвинети, но во текот на постапката на испитувањето од страна на полицијата ќе се стекнат со таков статус, како и одредби преку кои ќе се предвиди

²⁴ Правосудство и темелните права во Република Македонија, Мрежа 23, 2015 год
http://epi.org.mk/docs/Analiza_Mreza.pdf

²⁵ Ibid

²⁶ Ibid

посебен однос кон потребите на ранливите осомничени и обвинети при остварување на правата во текот на кривичната постапка

Г. Актуелна состојба: Законот за кривичната постапка, Законот за полиција и Законот за правда за децата во голема мера ги содржат решенијата предвидени преку минималните стандарди за заштита на процесните права на осомничените и обвинети лица на ниво на ЕУ. И покрај ваквиот позитивен заклучок, проблемите со остварувањето на процесните права се однесуваат на примената на законските решенија во практиката. Дополнителен проблем претставува малиот број на емпириски истражувања преку кои би било возможно да се дојде до релевантни заклучоци за реалната примена на процесните права.²⁷

Г. **Препораки:** При идните измени и дополнувања на Законот за кривичната постапка, Законот за полиција и Законот за правда за децата потребно е да се има предвид од потребата за апроксимација помеѓу националното законодавство и минималните стандарди за заштита на процесните права на осомничените и обвинети лица на ниво на ЕУ. За успешна имплементација на постојните и потребните решенија, неопходна е сеопфатна емпириска анализа за досегашната примена на правата во областа на кривичната постапка. Во таквата анализа потребно е да бидат вклучени сите засегнати страни, како што се претставници на судството, обвинителството, соодветните министерства, научни работници, граѓанскиот сектор, но и лица кои се или биле осомничени и обвинети во кривична постапка.

Д. Актуелна состојба: Законските одредби што се однесуваат на правото на толкување и преведување во кривичната постапка се недоволно јасни во смисла на моментот од кој на осомничените или обвинети лица треба да им биде обезбедено правото. Ова особено се однесува на претходната постапка што се води пред полицијата и/или јавното обвинителство. Проблемите во имплементација на ова право во практиката се однесуваат на Именикот на поставени постојани судски преведувачи, според кој, преведувањето, односно толкувањето се обезбедува на само 25 светски јазици, како и обезбедување преведувач или толкувач на јазик за кој обвинетите имаат само основни познавања.²⁸

Д. **Препораки:** Потребно е преформулирање или допрецизирање на законските одредби што се однесуваат на правото на толкување и преведување во кривичната постапка во делот на утврдување на моментот од кој на осомничените или обвинети лица правото треба да им биде обезбедено, односно обезбедување на овие права на почетокот на претходната постапка што се води пред полицијата и/или јавното обвинителство. Властите треба да вложат напори за вклучување преведувачи и толкувачи во Именикот на поставени постојани судски преведувачи кои имаат познавање на јазици различни од оние 25 за кои веќе постојат преведувачи, односно

²⁷ Ibid

²⁸ Ibid

толкувачи. Во практиката, преведувачот и толкувачот треба да го зборуваат мајчиниот јазик на обвинетите, а не јазик што обвинетите само делумно го разбираат.

Ѓ. Актуелна состојба: Не постои механизам за утврдување дали осомниченото или обвинето лице го зборува и го разбира јазикот на кривичната постапка, дали има потреба од помош на толкувач и дали преводот и толкувањето се од таков квалитет што обезбедува заштита на правичноста на постапката. Толкувачите 67 и преведувачите можат да се исклучат единствено доколку судот смета дека се пристрасни. Дополнително, не постои можност за поднесување жалба со која осомниченото или обвинето лице би можело да оспори одлука преку која е утврдено дека нема потреба од толкувач.²⁹

Ѓ. **Препораки:** Потребно е да се развие законски и практичен механизам за утврдување дали осомниченото или обвинето лице го зборува и го разбира јазикот на кривичната постапка, дали има потреба од помош на толкувач и дали преводот и толкувањето се од таков квалитет што обезбедува заштита на правичноста на постапката. Тој механизам треба да се однесува и на контрола на квалитетот на преводот, односно на толкувањето и можност доколку тој е низок, толкувачот или преведувачот да биде заменет.

Е. Актуелна состојба: Не се изречно наведени „суштествените документи“ што мораат да бидат преведени, а кои според Директивата 2010/64/ЕУ секогаш се одлуката за лишување од слобода, кривичната пријава, обвинителниот акт или предлог, која било пресуда, како и други документи што би можеле да се сметаат како суштествени. Поради ваквата состојба, не е изречно предвидено ниту правото за осомничените, обвинетите и нивните адвокати да можат да поднесат образложено барање за остварување на ова право.³⁰

Е. **Препораки:** Потребно е усвојување на законска одредба во која одлуката за лишување од слобода, кривичната пријава, обвинителниот акт или предлог, која било пресуда, како и други документи што би можеле да се сметаат како суштествени ќе се сметаат за документи што мораат да бидат преведени, како и можност за осомничените, обвинетите и нивните адвокати таквиот превод да можат да го побараат преку соодветен и образложен поднесок.

²⁹ Ibid

³⁰ Ibid

4.2 УПРАВНО ПРАВНА ОБЛАСТ

Загрижувачка е работата на Управниот суд, кој не одлучува мериторно против решенијата на државните органи и одбива да носи конечни одлуки преку кои ќе се заштитат правата на граѓаните.³¹

4.3 ГРАЃАНСКА ОБЛАСТ

Алтернативно решавање на спорови: медијација³²

4.3.1 Пристап до професијата медијатор

Постојниот влез во професијата медијација се заснова на испит кој е несоодветен за проверување на стекнатите вештини за медијација.³³

Препораки: Интервенција во начинот на спроведување на испитот-тестовите за оценување на кандидатите за медијатори, кој ќе ги зема предвид, пред сè специфичните вештини неопходни за вршење медијација.³⁴

4.3.2 Застапеност на медијацијата

Бројот на предмети кои се решаваат со медијација е сè уште низок, иако е во пораст.

Препораки: Да се стимулира медијацијата преку посебни мерки во различни области (семејно право, работни односи, граѓанско право). Анализирани се, разработени и предложени конкретни мерки и механизми во овие области, кои треба да се вградат во Акционен план и да се спроведат од страна на Владата, со координирана работа на повеќе министерства.

4.3.3 Избегнување на медијација

Постоен отпор кон медијацијата од страна на судиите, како и адвокатите (што е делумно оправдан поради несоодветното дејствување на досегашната Комора на медијатори, со што се нарушуваше угледот на оваа професија).

Препораки:

- Да се враќа довербата кон медијацијата преку структурирана поддршка и соработка на новата Комора на медијатори, Министерството за правда, судските

³¹ Правдата во Република Македонија низ призмата на Стратегијата на ЈИЕ 2020 – поглед на граѓанскиот сектор, *Институт за европска политика, Скопје, декември 2016*, стр 8
http://epi.org.mk/docs/Mkd-%20Policy%20Brief_JIE%202020.pdf

³² Во постојниот предлог се вградени клучните препораки за развојот на медијацијата. Детални препораки се наоѓаат во извештајот од МАТРА Проектот за поддршка на медијацијата во Република Македонија (доставен до Министерството за правда како корисник на Проектот), кој го спроведе Институтот за европска политика и публикацијата издадена во рамките на проектот “Решето го спорот – да, со медијација” http://www.epi.org.mk/docs/resete_go_sporot_-_da_za_medijacija.pdf

³³ Правдата во Република Македонија низ призмата на Стратегијата на ЈИЕ 2020 – поглед на граѓанскиот сектор, стр. 12, *Институт за европска политика, Скопје декември 2016*
http://epi.org.mk/docs/Mkd-%20Policy%20Brief_JIE%202020.pdf

³⁴ Ibid

органи и Адвокатската комора, вклучувајќи ги постојните промотори меѓу судиите и адвокатите

- Еден предмет решен со медијација да се смета како два предмети за судија кој упатил предмет на медијација;

4.3.4 Недоволна запознаеност на граѓаните со медијацијата

Препораки: По примерот на претходната стратегија, да се изработи и спроведе нова стратегија-план за комуникација со јавноста на медијацијата.

4.3.5 Разлики во евиденцијата на предмети од медијација

Бројот на пријавени и запишани предмети во регистарот за евиденција на постапките на медијација кој го води Министерството за правда не се совпаѓа со бројот на запишани предмети во поединечните регистри на медијаторите. Разликата се должи на недореченостите на законот во однос на обврската на медијаторите за пријавување на предметите до надлежното министерство и различните толкувања.

Системот за следење на судските предмети (АКМИС системот) се уште не е усовершен до таа мера за преку него да се сумираат резултатите од постапувањето на судиите во однос на медијацијата.³⁵

Препораки: Неопходна е законско/подзаконски додефинирање на регистрацијата на предметите.³⁶ Надградба на АКМИС системот да ги вклучува и овие информации.

4.3.6 Недоволна размена на меѓународни искуства

Препораки: Да се поддржи натамошната размена на искуства и трансфер на знаења и вештини (особено со Холандија).

³⁵ Тематски извештај од проектот „Следење на владеењето во областа на правдата (JuDGMent)“ Поддршка на APC: Подобрување на законската рамка за алтернативното решавање на спорови и овозможување на правна и институционална соработка со судскиот систем и системот за извршување, Скопје, декември 2017, стр.7
[http://epi.org.mk/docs/\(%D0%90%D0%A0%D0%A1\)%D0%BC%D0%BE%D0%BD%D0%B8%D1%82%D0%BE%D1%80%D0%B8%D0%BD%D0%B3_%D0%B8%D0%B7%D0%B2%D0%B5%D1%88%D1%82%D0%B0%D1%98.pdf](http://epi.org.mk/docs/(%D0%90%D0%A0%D0%A1)%D0%BC%D0%BE%D0%BD%D0%B8%D1%82%D0%BE%D1%80%D0%B8%D0%BD%D0%B3_%D0%B8%D0%B7%D0%B2%D0%B5%D1%88%D1%82%D0%B0%D1%98.pdf)

³⁶ Ibid, стр. 13

5 СТРАТЕШКО ПЛАНИРАЊЕ И КРЕИРАЊЕ ПОЛИТИКИ

5.1 ГРАЃАНСКО ОПШТЕСТВО

Потребно е реактивирање на Советот за соработка со граѓански сектор како механизам за перманентна соработка со граѓанските организации во областа на правосудството. Вклучување на претставници од граѓанските организации во работните групи во Министерството за правда.

5.2 ПРОЦЕНКА НА ВЛИЈАНИЕ НА РЕГУЛАТИВАТА

Доследна примена на методологијата предвидена во инструментот за проценка на влијание на регулативата.

6 БИБЛИОГРАФИЈА:

1. **Извештај во сенка за Поглавје 23**, Мрежа 23, Институт за европска политика, Хелсиншки комитет за човекови права во РМ, мај 2016 год
http://epi.org.mk/docs/Izvestaj_mk.pdf
2. **Извештајот на Прибе две години подоцна: нова влада и нови можности за решавање на стари проблеми**, Институт за европска политика, Скопје, јуни 2016
http://epi.org.mk/docs/1.%20Izvestajot%20na%20Pribe%20dve%20godini%20Opotoa_MK.pdf
3. **Правдата во Република Македонија низ призмата на Стратегијата на ЈИЕ 2020 – поглед на граѓанскиот сектор**, Институт за европска политика, Скопје, декември 2016, стр 8 http://epi.org.mk/docs/Mkd-%20Policy%20Brief_JIE%202020.pdf
4. **Правосудство и темелните права во Република Македонија**, Мрежа 23, Институт за европска политика, Хелсиншки комитет за човекови права во РМ, 2015 год. http://epi.org.mk/docs/Analiza_Mreza.pdf
5. **Тематски извештај од проектот „Следење на владеењето во областа на правдата (JuDGMeNT)“**, Институт за европска политика, Скопје декември 2016
http://epi.org.mk/docs/Tematski%20izvestaj%20od%20proektot_RCC.pdf
 - a. Подобрување на ефикасноста и компетентноста: преглед на квалитетот, ефикасноста и компетентноста на судиите и судовите:
http://epi.org.mk/docs/Izveshtaj_Kvalitet_Kompetentnost_efikasnost.pdf
 - b. Судска соработка во слободен пристап до информации, спроведување прекугранично извршување и прекугранична постапка во стечај, преземања и спојувања:
http://epi.org.mk/docs/Monitoring%20izvestaj_prekugranicna%20sorabotka%20_MK.pdf
 - c. Поддршка на APC: подобрување на законската рамка за алтернативното решавање спорови и овозможување на правна и институционална соработка со судскиот систем и системот за извршување:
[http://epi.org.mk/docs/\(%D0%90%D0%A0%D0%A1\)%D0%BC%D0%BE%D0%BD%D0%B8%D1%82%D0%BE%D1%80%D0%B8%D0%BD%D0%B3_%D0%B8%D0%B7%D0%B2%D0%B5%D1%88%D1%82%D0%B0%D1%98.pdf](http://epi.org.mk/docs/(%D0%90%D0%A0%D0%A1)%D0%BC%D0%BE%D0%BD%D0%B8%D1%82%D0%BE%D1%80%D0%B8%D0%BD%D0%B3_%D0%B8%D0%B7%D0%B2%D0%B5%D1%88%D1%82%D0%B0%D1%98.pdf)
6. **“Решето го спорот – да, со медијација”**, Институт за европска политика, јули 2013 http://www.epi.org.mk/docs/resete_go_sporot_-_da,_za_medijacija.pdf
7. **Анализа на примената на Законот за одредување на видот и одредување на висината на казната**, Совет за превенција против малолетничка деликвенција, јули 2017
http://www.merc.org.mk/Files/Write/00001/Files/Network23/studies/Analiza_Primena-na-ZOVOVK_SPPMD-Juni-2017.pdf
8. **Recommendations of the Senior Experts' Group on systemic Rule of Law issues relating to the communications interception revealed in Spring 2015** (познат како

- Извештај на Прибе), https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/sites/near/files/news_corner/news/news-files/20150619_recommendations_of_the_senior_experts_group.pdf
9. **Итни реформски приоритети**, јуни 2015 година
https://eeas.europa.eu/sites/eeas/files/urgent_reform_priorities_en.pdf
 10. **Извештај на Европската комисија за Република Македонија**, ноември 2016
https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/sites/near/files/pdf/key_documents/2016/20161109_report_the_former_yugoslav_republic_of_macedonia.pdf
 11. **Коментар на Бангалорските принципи за судско постапување**, достапно на https://www.unodc.org/documents/corruption/publications_unodc_commentary-e.pdf
 12. **„Транспарентност и отвореност: Предизвик за осовременување на судскиот систем во Република Македонија“**, Д-р Љубица Карамнанди, Мрежа 23, август 2017 (сè уште не е објавен), достапен на ваше барање.